

Recreatie: Kennis- en datavoorziening voor MNP-producten

Discussienotitie

K.M. Sollart

werkdocumenten

wot

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Recreatie: Kennis- en datavoorziening voor MNP-producten

Discussienotitie

K.M. Sollart

Werkdocument 3

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Wageningen, augustus 2005

De reeks 'Werkdocumenten' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen voor de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (WOT Natuur & Milieu). De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van de WOT Natuur & Milieu verspreid. De inhoud van dit document is vooral bedoeld als referentiemateriaal voor collega-onderzoekers die onderzoek uitvoeren in opdracht van de WOT Natuur & Milieu. Citeren uit deze reeks is dan ook niet mogelijk. Zodra eindresultaten zijn bereikt, worden deze ook buiten deze reeks gepubliceerd. De reeks omvat zowel inhoudelijke documenten als beheersdocumenten.

Werkdocument 3 is geaccepteerd door Paul Hinssen, opdrachtgever namens de WOT Natuur & Milieu.

©2005 **Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu**
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel: (0317) 47 78 44; Fax: (0317) 42 49 88
e-mail: info@npb-wageningen.nl

De reeks Werkdocumenten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit rapport is verkrijgbaar bij het secretariaat. Het rapport is ook te downloaden via www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel: (0317) 47 78 44; Fax: (0317) 42 49 88; e-mail: info@npb-wageningen.nl;
Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Inhoud

1	Inleiding	7
2	Het recreatiebeleid	9
2.1	Doelstellingen	9
2.2	Doelen en instrumenten voor recreatie	11
3	Recreatie in MNP-producten	13
3.1	Het Natuurcompendium	13
3.2	De Natuurbalansen	14
4	Beschikbare recreatiedata voor MNP-producten	17
4.1	CBS	17
4.2	SCP	17
4.3	CVO / CVTO	17
4.4	Stichting Natuur en Milieu	19
4.5	Alterra	19
4.6	MNP Dataportaal	20
4.7	Stichting Recreatie Kennis- en Innovatiecentrum	20
4.8	Stichting Lange Afstand Wandelpaden	21
4.9	Stichting Landelijk Fietsplatform	21
4.10	Terreinbeherende organisaties	21
4.11	Waterrecreatie	21
5	Recente maatschappelijke ontwikkelingen	23
6	Discussie	25
	Literatuur	27
Bijlage 1	Subsidieregelingen Recreatie en Natuur	31
Bijlage 2	Recreatie/'natuur en mens'-data in de Natuurbalansen	33
Bijlage 3	MNP Dataportaal en recreatiedata	35

1 Inleiding

Het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) heeft als opdracht de politieke en maatschappelijke afweging tussen economische, ecologische, ruimtelijke en sociaal-culturele kwaliteiten van de samenleving vanuit ecologisch perspectief te ondersteunen. Daarbij richt het MNP zich op de P van Planet (één van de drie P's: Planet, People, Profit) als pijler van duurzame ontwikkeling. Deze P van Planet betreft de kwaliteit van de fysieke leefomgeving voor mens, dier en plant, in samenhang met de inrichting en het gebruik ervan (MNP, 2005).

De taken van het MNP bestaan daarbij uit het *signaleren* van de actuele kwaliteit van de fysieke leefomgeving, het *ex post evalueren* van autonome ontwikkelingen en van het gevoerde beleid, het *ex ante evalueren* van autonome ontwikkelingen, voorgenomen beleid en mogelijke beleidsalternatieven en het *verkennen* van de toekomstige kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Daarnaast brengt het MNP gevraagd en ongevraagd evaluaties en adviezen uit ter ondersteuning van beleidsprocessen (*ad hoc advisering*).

Het beleid heeft recreatie expliciet op de agenda staan. Het signaleren van de stand van zaken met betrekking tot het recreatief gebruik van natuur en landschap en het evalueren van ontwikkelingen in en rond het recreatief gebruik van de fysieke leefomgeving behoren daarmee tot de taken van het MNP. Recreatie kan dan worden gezien als onderdeel van een groter geheel aan thema's die liggen op het gebied van 'mens en natuur'.

Aandacht voor recreatie is ook strategisch van belang, omdat het inspelen op wensen van mensen, zoals LNV in de nota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' stelde, wordt gezien als een kans om draagvlak voor natuur en natuurbeleid te bewerkstelligen. Mensen vinden groen, ondermeer voor recreatie, belangrijk. Uit de nationale VROM-enquête (MarketResponse Nederland BV, 2005) blijkt dat groen in de buurt door burgers voor hen persoonlijk het meest van belang wordt gevonden. Groen in de buurt scoort daarmee hoger dan thema's zoals hypotheekrenteaftrek of sociale veiligheid (criminaliteit). Een goede verhouding tussen natuur, wonen, water, recreatie en bedrijvigheid wordt door veel mensen even belangrijk gevonden als thema's zoals overstromingen of sociale veiligheid.

In diverse MNP-producten zijn recreatiedata terug te vinden, bijvoorbeeld:

- *Signalen* in de Natuurbalans over maatschappelijke aspecten van natuur en natuurbeleid zoals recreatie zijn tot nu toe vrij beperkt gebleven en hadden vaak een ad hoc karakter.
- *Beleidsrelevante informatie* is in de Natuurbalans grotendeels beperkt gebleven tot ontwikkelingen rond verwerving en inrichting van hectares groen in en om de stad.
- *Signalen* in de Natuurbalans over maatschappelijke aspecten van natuur en natuurbeleid zoals recreatie zijn tot nu toe vrij beperkt gebleven en hadden vaak een ad hoc karakter.
- Het Natuurcompendium bevat enkele data op het gebied van recreatie en aanpalende terreinen, zoals gebruik en beleving van natuur en landschap. Het aantal indicatoren is echter ook hier beperkt.
- In Natuurverkenningen (RIVM, 1997; RIVM en DLO, 2002) worden vraag en aanbod van de kwaliteit en kwantiteit van recreatiegebieden in verschillende scenario's verkend.

Het MNP streeft naar een meer structurele en gestandaardiseerde werkwijze met betrekking tot levering van recreatiedata voor haar producten. In dit project wordt een overzicht geschetst van de vraag naar en het aanbod van relevante recreatiedata voor deze producten. Hierbij kunnen ook data worden meegenomen die door deelname van het Natuurplanbureau

Wageningen (NPB-W) sinds 2004 aan het monitoringsonderzoek naar dagrecreatie van het ContinuVrijetijdsOnderzoek (CVTO) beschikbaar komen.

Concreet gaat het om de volgende vragen:

- Welke vraag is er vanuit het MNP naar recreatiedata?
- Welke relevante recreatiedata zijn beschikbaar/kunnen beschikbaar worden gemaakt voor MNP-producten? Welke kennis ontbreekt?
- Wat voor analyses die relevant zijn voor MNP-producten kunnen (jaarlijks) worden uitgevoerd?

De notitie beoogt een discussie op gang te brengen over nut en noodzaak van meer structurele aandacht voor recreatie (vraag, aanbod, trends, ontwikkelingen), zowel signalerend als waar nodig evaluerend, in MNP-producten zoals Natuurcompendium of -balans. Het is de bedoeling om als vervolg in een bijeenkomst met beleidsmedewerkers, recreatie-onderzoekers en beleidsanalisten te brainstormen, om uiteindelijk met een 'Strategie Recreatiedata' voor het MNP te komen.

2 Het recreatiebeleid

2.1 Doelstellingen

De Beleidsagenda Milieu, Toerisme en Recreatie (BMTR) is een nadere uitwerking van het boegbeeld 'Toerisme en recreatie als groene coalitiepartner van natuur en milieu' uit de interdepartementale nota Milieu & Economie (1997). Centrale doelstelling is om de milieubelasting vanuit de toeristisch-recreatieve sector omlaag te brengen. Geschat wordt dat ongeveer twee tot vijf procent van de totale milieubelasting wordt veroorzaakt door toeristisch-recreatieve activiteiten. Het Coördinatieoverleg Milieu, Toerisme en Recreatie (CMTR, opgericht in 1994) is het samenwerkingsverband van vijf ministeries (VROM, VWS, LNV, EZ en V&W), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en twaalf sectororganisaties, dat verantwoordelijk is voor de uitvoering van de BMTR. Naast de financiering vanuit betrokken organisaties stelt ook het Rijk geld beschikbaar voor de uitvoering. Voor de periode 1998 - 2001 was vijf miljoen gulden beschikbaar vanuit de Regeling Versterking Recreatie van het Ministerie van LNV. De Stichting Recreatie voert het secretariaat van het CMTR.

Het beleid voor de waterrecreatie is formeel de verantwoordelijkheid van LNV. In de beleidsbrief Recreatie en Toerisme (LNV & EZ, 2001) wordt een ontwikkeling van de waterrecreatie op basis van de vierde Beleidsvisie Recreatietoerisme Nederland 2000 (BRTN) en de Beleidsvisie Kleine Waterrecreatie 2001 geschetst

De nota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' (LNV, 2000) is ook met betrekking tot recreatie lange tijd vigerend beleid geweest. In deze nota is een viertal natuurbeleidsdoelstellingen op het gebied van natuur en mens geformuleerd. Deze zijn: 'het vergroten van het natuurbewustzijn in de samenleving', 'de samenleving aanspreken op eigen verantwoordelijkheden voor natuur en landschap', 'de samenwerking met anderen bevorderen' en 'het inspelen op mensenwensen: belevings- en gebruikswaarden natuur'. Met deze laatste doelstelling wordt het belang van natuur voor mensen, en met name de mogelijkheid voor mensen om in natuur te recreëren, nadrukkelijk benoemd. Het inspelen op wensen van mensen ziet LNV bovendien als een kans om het draagvlak voor natuur en natuurbeleid te verbreden. Dat kan door de toegankelijkheid en recreatieve waarde van het landelijk gebied te vergroten en de hoeveelheid en bereikbaarheid van groen in en om de stad te vergroten. Het uiteindelijke doel is een hoogwaardige leefomgeving, waarin natuur meer vanuit mensenwensen is vormgegeven.

Recreatie heeft steeds, in meer of mindere mate, een rol gespeeld op de politieke agenda, zoals ondermeer blijkt uit de door LNV en EZ gezamenlijk uitgebrachte Beleidsbrief Toerisme en Recreatie (TK 2000-2001, 26 419, nr. 6), het Toeristisch-Recreatief Actieprogramma (TRAP) (TK 2001-2002, 26 419, nr. 9) en de VTA (een actualisering van de toeristische actiepunten uit het TRAP).

Actualisering van het recreatiebeleid uit de nota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' en bovengenoemde 'programma's' vindt plaats in de recentere nota's 'Agenda voor een Vitaal Platteland' met bijbehorend meerjarenprogramma (LNV, 2004a en b) en de 'Nota Ruimte' (VROM *et al.*, 2004). Het Rijk onderkent in deze twee nota's dat er een groot tekort bestaat aan voldoende recreatie- en ontspanningsplaatsen dicht bij huis, en dat de overheid hier een taak heeft in het zorgdragen voor faciliteiten, zoals aantrekkelijke landschappen met een goede bereikbaarheid en toegankelijkheid, en het zorgen voor voldoende groen (inclusief

water) in de stedelijke leefomgeving. Haar taken in deze heeft zij geformuleerd in een aantal beleidsopgaven. Het Rijk stelt proces- en kwaliteitseisen vast, maar de uitvoering ligt bij de provincies en gemeenten. Voor bestaande groenopgaven heeft het Rijk wel een rol bij de realisatie. Verder ondersteunt het Rijk bij het realiseren van landelijke routenetwerken. Het Rijk hecht grote waarde aan de (voormalige) bufferzones rond de verstedelijkte gebieden en wil deze een grotere betekenis geven voor de dagrecreatie. Hiertoe moeten de bufferzones worden omgevormd tot duurzame recreatielandschappen. De provincies krijgen het voortouw bij de planologische bescherming van de bufferzones en bij het omvormingsproces (LNV, 2004a en b; VROM *et al.*, 2004).

In de Nota Ruimte staat over de Koppeling 'Rood' (bebouwing) met 'Groen' (natuur) en 'Blauw' (water) dat 'Rood met Groen' moet bijdragen aan het uitvoeren en versterken van het natuur-, recreatie-, water- en landschapsbeleid. De verantwoordelijkheid voor het buitengebied geldt primair de provincies. Zij moeten de ontwikkelingen van de bebouwing (en het hergebruik ervan) in goede banen leiden. Vanaf 2005 moet zowel 'Groen' als 'Blauw' integraal worden meegenomen in de planvorming, uitwerking en financiering van bebouwing. Met name de regio is verantwoordelijk voor het toepassen van 'Rood met Groen'. Het Rijk wil de regio hiertoe ondersteunen via het verzamelen, ontwikkelen en aanbieden van kennis.

Het LNV Consumentenplatform schaaft in haar 'Beleidsdossier Platteland' (2005a en b) het nieuwe recreatiebeleid onder de noemers 'platteland om van te genieten' (vraagkant) en 'plattelandseconomie' (aanbodkant).

Beleid voor de 'plattelandseconomie' betreft ondermeer het wegnemen van belemmeringen voor ondernemers, zoals de intrekking van de Wet op de Openluchtrecreatie en ondersteuning van provinciale pilots over de aanpak van knelpunten bij recreatiebedrijven.

Beleid voor 'platteland om van te genieten' is gericht op:

- Toegankelijkheid, bereikbaarheid en een aantrekkelijk platteland: toegankelijkheid agrarische cultuurgronden, knelpunten wegen en spoor, toegankelijkheid oevers, nationale landschappen en de recreatiefunctie;
- Landelijke routenetwerken voor wandelen, fietsen en varen;
- Toegankelijkheid en recreatief aantrekkelijke bos- en natuurgebieden: openstelling natuurgebieden, recreatief beheer natuurgebieden;
- Recreatief groen in en om de stad: rood - groenbalans, groen in de G30.

Meer concreet gaat het daarbij ondermeer om de volgende taakstellingen:

- Afronding van het lopende programma, waarin 19.500 ha 'Recreatie om de stad, grootschalig groen' in 2013 moet zijn gerealiseerd;
- Realisatie van 500 ha 'Recreatie om de stad, regionaal groen gekoppeld aan grote woningbouwlocaties' in 2010;
- Realisatie en instandhouding van landelijke routenetwerken voor wandelen (4500 km), fietsen (3500 km) en varen (4500 km) in 2010-2012;
- Om de leefbaarheid van de Rotterdamse regio te helpen verbeteren wordt in 2005 een begin gemaakt met het Project Mainport Rotterdam (PMR). Het doel is de aanleg van een 750 ha groot aaneengesloten natuur- en recreatiegebied in 2020, dat goed bereikbaar is vanuit de stad.

Verder ondersteunt het Rijk recreatief beheer van bos- en natuurgebieden door Staatsbosbeheer (SBB) met een subsidiering van ongeveer twintig miljoen euro per jaar (LNV).

Ten slotte heeft het Rijk een onderzoekstaak. Dat onderzoek betreft ondermeer:

- De mogelijkheden van een watersportbijdrage (heffing of vergunning) om te mogen toereizen in Nederland;
- De vraag welke onbewaakte overwegen voor wandelen, fietsen en paardrijden open kunnen blijven;
- De toegankelijkheid van Nationale Parken en van grote natuur- en recreatiegebieden voor gehandicapten;
- De gevolgen van klimaatverandering voor recreatie en toerisme.

De verschuiving van verantwoordelijkheden (zowel inspanningen als middelen) van Rijk naar provinciale overheden betekent voor het MNP eveneens een verschuiving. Enerzijds zou veel meer signalerend moeten worden gekeken naar het rijksbeleid, anderzijds kan een evaluerende insteek op een lager overheidsniveau (de provincies) een nieuwe uitdaging zijn.

2.2 Doelen en instrumenten voor recreatie

LNV kent diverse regelingen die (deels) ten goede komen aan doelen met betrekking tot recreatie in de natuur of op het platteland. Op de website van de Stichting Recreatie is een database te vinden met 250 subsidieregelingen op het gebied van milieu, toerisme en recreatie. Onder de kop 'recreatie' alleen al zijn 136 regelingen te vinden. Zoeken op 'recreatie + natuur' levert 48 regelingen op (Bijlage 1).

Hieronder een overzicht van de stand van zaken.

Vervallen (zie MJP Agenda Vitaal Platteland; LNV, 2004b)

Strategische groenprojecten;
RGS/Groen om de stad;
Bos rond steden buiten de Randstad (PPS-bossen);
Bos op landbouwgrond (SBL/SN-f);
Kwaliteitsimpuls Stadslandschap;
Waardevolle Cultuurlandschappen (WCL);
Nadere Uitwerking Brabant Limburg (NUBL);
ROM-gebieden;
Bosuitbreidingslocatie;
Bos in landinrichting;
Landschap in landinrichting;
Ecologische verbindingzone.

Verschuivingen (zie MJP Agenda Vitaal Platteland; LNV, 2004b)

Recreatiebos, Staatsbos, VINAC-Strategisch Groen en Groene verbindingen zijn vervangen door Recreatie om de stad (Grootschalig Groen);
VINAC-Regionaal Groen is vervangen door Recreatie om de Stad (Regionaal Groen).

Gehandhaafd (zie MJP Agenda Vitaal Platteland; LNV, 2004b)

Bufferzones;
Landelijke routenetwerken.

Regelingen/programma's (niet volledig)

Grondverwerving (incl. RBB: Regeling Bedrijfsverplaatsing- en Beëindiging);
(Land)inrichting;
Beheer (Recreatiesubsidie onder de Subsidieregeling Natuur (SN));

PPS (Publiek – Private Samenwerking);
Rood voor Groen;
Regeling Versterking Recreatie: Netwerk Landelijke Wandelpaden (openstelling
landbouwgronden voor wandelpad, voorzieningen wandelpad);
Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG, vanaf 2007);
Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV-2);
Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP);
Interreg III (Europees); LEADER+ (Europees).

3 Recreatie in MNP-producten

Recreatie heeft als onderwerp betekenis voor een breed scala aan MNP-producten: natuur- en milieubalansen en compendia, duurzaamheid- en leefomgevingsrapportages, ruimtelijke studies, verkenningen en scenariostudies.

Kennisvragen die daarbij aan de orde zijn liggen op het vlak van:

- Aanbod en vraag naar kwaliteit en kwantiteit van recreatiegroen en de regionale verschillen;
- Ontwikkelingen van groen in en om de stad (kwaliteit en kwantiteit);
- Trends in gebruik van natuur, met haar demografische oorzaken;
- Trends in beleving van natuur en landschap;
- Bovenstaande ontwikkelingen in relatie tot beleidsdoelen, zoals recreatie rond de stad, toegankelijkheid;
- Economische betekenis van recreatie.

Behalve inzicht in kwaliteit en kwantiteit van het aanbod en trends en ontwikkelingen in de vraag zijn hierbij ook vragen aan de orde zoals: hoe gaan de provincies om met hun rol in de planologische bescherming en omvorming tot duurzame recreatielandschappen? Hoe komt de financiering tot stand? In hoeverre maakt het Rijk haar opgave in de zin van een faciliterende en stimulerende rol waar?

In onderstaande paragrafen worden twee MNP-producten besproken waarin recreatie (soms marginaal) aan de orde is: het Natuurcompendium en de Natuurbalansen.

3.1 Het Natuurcompendium

In het Natuurcompendium (MNP, 2003) zijn drie indicatoren op het gebied van recreatie te vinden, die vallen in de categorie 'Gebruik van natuur en samenleving':

- Recreatief bezoek aan bos en natuur- en recreatieterreinen (SCP, laatste gegevens van 1999; update in 2005);
- Recreatief gebruik van bossen en natuurgebieden (motieven voor bezoek, soort activiteiten en belang van voorzieningen in bos en natuurterreinen; Alterra, eenmalig onderzoek uit 2001);
- Behoefte aan bos in de buurt (oordeel bewoners over de hoeveelheid bos in de buurt; Intomart/CBS, 1999).

Daarnaast zijn data beschikbaar over 'Openstelling van natuurterreinen' en 'Voortgang in de realisatie van de Randstadgroenstructuur'.

Zowel het Milieu- als het Natuurcompendium ontsluit gegevens over stedelijk groen door te verwijzen naar de interactieve atlas 'Groen in en om de stad'. De indicatoren in deze atlas zijn 'Beschikbaarheid groen in de stad', 'Beschikbaarheid groen om de stad' en 'Groenstructuur: robuust en samenhangend'.

Gegevens over 'Waterrecreatie' ontbreken.

3.2 De Natuurbalansen

In tabel 1 is een overzicht gegeven van recreatiedata die vanaf 2000 in de Natuurbalansen zijn opgenomen. Het is een samenvatting van bijlage 2.

De meeste informatie over recreatie in de Natuurbalansen is signalerend en beschrijvend van aard. Bijvoorbeeld de weergave van trends in dagrecreatie (cijfers over aantallen en lengten van fietstochten en wandeltochten; bezoek aan natuureducatieve centra; veranderingen in gebruik van natuur en landschap).

Evaluatieve informatie betreft beleidsprestaties, zoals ontwikkelingen in de hoeveelheid groen in en om de stad en de voortgang in aanleg van fiets- en wandelpaden en vaarroutes.

Niet alle onderwerpen komen standaard jaarlijks aan bod. Volgens de huidige projectleider van de Natuurbalans gaat het 'voorlopig' vooral om kwantitatieve data zoals beschikbaarheid van recreatiegroen en tekorten, data die Alterra al regelmatig levert. Ook voor de Natuurbalans 2005 ligt de focus (weer) op dit soort data, mogelijk met aanvullende informatie over groen in de stad. Daarnaast wordt nog wel eens informatie over openstelling van natuurgebieden opgenomen, maar waarschijnlijk niet in de Natuurbalans 2005.

Tabel 1 Recreatie-gerelateerde onderwerpen in de Natuurbalansen 2000-2005

Onderwerp	Type data/omschrijving	Aard van de data
GIOS/ RGS/Rood-Groen	Groen in en om de stad: aantal ha verworven en ingericht; beschikbaar groen per inwoner; afstand, bereikbaarheid	Signalerend/ evaluerend
Sociaal-economische betekenis van natuur	Beleving en gebruik: oordeel bewoners bos; beleving Noordzeekust; natuurbeleving; voorkeuren en trends in gebruik; waardering bezoekers; wandelen en fietsen Motieven bezoek natuurgebieden; type recreatieve gebruikers. Recreatie als economische factor	Signalerend Signalerend
Openstelling natuurterreinen	Maatschappelijke trends: jongeren en natuur; vrijetijdsbesteding allochtonen - autochtonen. Natuur en gezondheid Aantal ha opengesteld	Beschrijvend/ signalerend Beschrijvend/ signalerend Beschrijvend
Recreatieve voorzieningen	Routenetwerken: LAW: km aangelegd en aantallen wandelaars	Signalerend en evaluerend
Waterrecreatie	Watersportcijfers: omzet, aantallen toervaartuigen, sportvissers Effecten van waterrecreatie op natuur	Signalerend Signaal over gebrek aan kennis op dit gebied
Diversen	Recreatie in de EHS	Beschrijvend/ signalerend

Op termijn zal de vraag naar recreatiedata volgens de huidige projectleider veel breder worden. Het zal dan ook gaan om data over trends in de openluchtrecreatie (zowel op land als op water), de economische betekenis daarvan en de toekomstverwachtingen, mede op basis van demografische ontwikkelingen. Ook de kwaliteit van het recreatie-aanbod zal naar

verwachting van de projectleider de komende jaren aandacht vragen. Het zal dan ondermeer gaan om de vraag of het type recreatie-voorziening (bijvoorbeeld in en om de stad) aansluit bij de behoefte.

Met uitzondering van de ontwikkelingen rond groen in en om de stad is de planning dat geen van de genoemde onderwerpen standaard in de Natuurbalans zal worden opgenomen.

Wat betreft waterrecreatie zouden voor de Natuurbalans en/of het Natuurcompendium de volgende data van belang kunnen zijn:

- Toegankelijkheid van de wateren;
- Gebruik van de wateren;
- Milieumaatregelen met betrekking tot antifouling (verf) bij schepen;
- Overlast veroorzaakt door vaartuigen (motorgeluid, drukte, diepte van vaarwegen en de gevolgen voor waterplanten);
- Effecten van recreatie op natuur, verstoring, effecten van bepaalde typen recreatie op recreatiegedrag van derden, etc.

4 Beschikbare recreatiedata voor MNP-producten

In dit hoofdstuk wordt een uitgebreid, maar niet uitputtend, overzicht gegeven van mogelijke bronnen van recreatiedata, waaruit voor MNP-producten geput kan worden.

4.1 CBS

Data over toerisme en recreatie worden al enige tijd door het CBS verzameld. Eens in de vijf jaar wordt een onderzoek naar dagrecreatie gedaan. Het onderzoek levert data over deelname aan buitenrecreatie, zoals vissen, wandelen, fietsen en varen, maar ook over film- en theaterbezoek, doe 't zelf activiteiten en andere vrijetijdsbestedingen. De meest recente 5-jaarlijkse CBS inventarisatie op het gebied van dagrecreatie is gedaan in 2001/2002 (CBS, 2001/2002; zie website CBS; CBS & TRN, 2003).

Het nadeel van de CBS data over buitenrecreatie is dat een ondergrens van twee uur per activiteit wordt gehanteerd. Dat betekent dat alle wandel- en fietstochten die korter dan twee uur duren niet worden meegenomen. Volgens recreatiedeskundigen komen deze juist veel voor (naar schatting 60% van alle wandel- en fietstochten).

Daarnaast brengt het CBS (in samenwerking met andere bureaus) jaarrapporten uit over allerlei aspecten van recreatie en toerisme, bijvoorbeeld over de economische betekenis van toerisme in Nederland. Hierin wordt ook informatie opgenomen over aanverwante onderzoeken en publicaties (CBS & TRN, 2003).

StatLine is de website van CBS die cijfers levert over demografische en andere gegevens, zoals bodemstatistiek en grondgebruik, overheidsuitgaven aan openluchtrecreatieve voorzieningen, uitstapjes in de vrije natuur etc, op basis van een- of tweejaarlijkse metingen.

4.2 SCP

Het 'Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek' (AVO) is een vierjaarlijks onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) om gegevens te verkrijgen over het gebruik van een aantal maatschappelijke en culturele voorzieningen door de Nederlandse bevolking. Het onderzoek richt zich zowel op meting van het gebruik van voorzieningen als op meting van persoonskenmerken en kenmerken van huishoudens. De hoeveelheid relevante data met betrekking tot recreatie is minimaal.

4.3 CVO / CVTO

Het ContinuVakantieOnderzoek (CVO) is een grootschalig onderzoek naar het vakantiegedrag van Nederlanders dat vier keer per jaar onder een panel van 6500 Nederlanders wordt gehouden. Het CVO is een gezamenlijk initiatief van het Nederlands Instituut voor de Publieke Opinie en het Marktonderzoek (TNS NIPO), het Nederlands Bureau voor Toerisme & Congressen (NBTC) en het Nederlands Research Instituut voor Recreatie en Toerisme (NRIT).

Het ContinuVakantieOnderzoek is in 2002 van opzet veranderd, waardoor in een reeks van data een trendbreuk is ontstaan.

Vanaf april 2004 zijn NRIT, TNS NIPO en NBTC gestart met een nieuw grootschalig onderzoek naar het vrijetijdsgedrag van de Nederlandse bevolking: het ContinuVrijetijdsOnderzoek (CVTO). Dit onderzoek geeft een breed en diepgaand inzicht in de structuur, de ontwikkelingen en de trends op de vrijetijdsmarkt. Daarbij worden de meest uiteenlopende activiteiten op een continue basis en gespreid over het gehele jaar in kaart gebracht. Het CVTO wordt, evenals het CVO, verricht door het TNS NIPO CAP@HOME (1999). De opzet van het CVTO bestaat uit twee onderdelen. Wekelijks vindt er een meting plaats bij 350 respondenten (netto), waarbij het vrijetijdsgedrag in de achterliggende week in kaart wordt gebracht. Daarnaast vindt aan het eind van het onderzoeksjaar een meting plaats (n = 5.000), waarbij onder meer de deelname aan de diverse vrijetijdsactiviteiten op jaarbasis wordt gemeten.

CVTO data (SPSS files) omvatten ondermeer:

- Buitenrecreatie: *aandeel in relatie tot andere activiteiten*, zoals wandelen, fietsen, recreëren aan strand bij zee of meer, recreëren in andere omgeving; toertochties met de auto / motor; volkstuin; rondvaartboot; wandelsport;
- Waterrecreatie en –sport: *aantallen activiteiten*, zoals vissen, varen met motorboot/jacht, roeien, zeilen, surfen, kanoën, zwemmen in buitenbad;
- Top tien vrijetijdsactiviteiten: *aantallen mensen*, duur activiteiten; afgelegde afstand bij activiteiten; vervoermiddel bij activiteiten;
- Andere data: de omgeving (recreatie in de openlucht); groepssamenstelling; bestedingen; profiel deelnemer buitenrecreatie; trends in gebruik van bos en natuur bij jongeren.

In vergelijking met de data die het CBS levert heeft dit onderzoek enkele voordelen:

- Het onderzoek hanteert een ondergrens van 1 uur en een bovengrens van hooguit één dag (dus zonder overnachting) voor dagrecreatieve activiteiten in de buitenlucht. Het geeft daarmee een veel omvattender en betrouwbaarder inzicht in vrijetijdsgedrag zoals wandelen en fietsen;
- De vraag over de omgeving (met o.a. bos- en natuurgebieden) is beter dan bij het CBS;
- Er wordt continu gemeten met mogelijkheden om extra vragen op te nemen in plaats van één keer in de vijf à zes jaar;
- Het is relatief goedkoop. CBS gegevens zijn duurder;
- Er kunnen nieuwe relevante vragen worden opgenomen (tegen extra kosten);
- Het is bovendien niet zeker of het CBS het dagrecreatie-onderzoek zal voortzetten. In verband met bezuinigingen wordt gesproken over stopzetting.

De uitkomsten van het CVTO kunnen worden gecombineerd met een groot aantal profielkenmerken van de respondenten, zoals socio-economische en demografische kenmerken, maar ook mediagebruik en life-style kenmerken. Binnen het vrijetijdsonderzoek wordt ook speciale aandacht besteed aan het vrijetijdsgedrag van niet-westerse allochtonen. Zo kunnen op basis van CVTO data analyses worden gedaan met betrekking tot ontwikkelingen in recreatiegedrag per doelgroep, zoals allochtonen, ouderen of jongeren en verschuivingen in vrijetijdsbesteding per doelgroep.

De basiskosten voor deelname aan CVTO bedragen € 15.000 (exclusief BTW). Sinds 2004 neemt het NPB-W deel aan het CVTO.

De eerste resultaten zijn te vinden in: CVTO, 2004.

4.4 Stichting Natuur en Milieu

Het SNM-rapport over onderzoek naar landschapsbeleving komt binnenkort uit (2005).

4.5 Alterra

Alterra beschikt over de volgende modellen:

Vraag en aanbod recreatie

BORIS

BeleidsOndersteunend Ruimtelijk Informatie Systeem: een geografisch informatiesysteem voor de groene ruimte en recreatie. Bevat ondermeer basiskaarten (grondgebruik, bestuurlijk/administratieve gebiedsindeling, infrastructuur), beleidsgebonden gebieden (SGR2, EHS, HVR, Nationale Parken) en recreatie (water- en landgebonden recreatie, verblijfsaccommodaties, golfterreinen, jachthavens); zie ook paragraaf 4.6 MNP Dataportaal.

De nieuwste versie is BORIS 4.1 (juli 2004). Versie 4.1 bevat onder andere: De Nota Ruimte, het Waterstaatkundig Informatie Systeem en de TOP 250 achtergrond.

AVANAR

Een model dat berekent in hoeverre *het aanbod* van groen overeenkomt met *de vraag* naar groen. In eerste instantie is uitgerekend (op basis van CBS-gegevens) wat de vraag is van de gemiddelde Nederlander, die x keer gaat fietsen en y keer gaat wandelen. Dit werd vergeleken met de beschikbare ruimte. Daarbij kan een bos meer recreanten opvangen (meer recreatieplaatsen) dan het landelijk gebied.

Eind 2004 zijn voor het MNP met behulp van AVANAR analyses uitgevoerd met betrekking tot landelijke vraag-aanbod confrontaties voor 1996/1997 en 2000/2001 (normatief; Hans Farjon). Andere gegevens die met AVANAR kunnen worden geleverd zijn bijvoorbeeld het effect van een Vinex-locatie op de omgeving (natuur, agrarisch gebied) of de al dan niet juiste ligging van (geplande) bossen.

Een soortgelijke berekening van vraag en aanbod is gemaakt door Kroon & Kuhlman (2004), op basis van CBS gegevens en -prognoses, maar rekening houdend met de recreatieve vraag van allochtonen, die verschilt van die van autochtonen.

FORVISITS

Dit landsdekkende model voorspelt het gebruik van bos en natuur. Het berekent hoeveel mensen naar een bos of natuurgebied gaan, rekening houdend met ondermeer de bereikbaarheid en kwaliteit van een gebied. In de testfase (S. de Vries).

HIKEBIKE

Een model dat het aantal fietsers en wandelaars in het landelijk gebied (inclusief natuur) voorspelt. Maakt daarbij onderscheidt tussen bewoners en toeristen, en tussen verschillende accommodaties van die toeristen (campings, bungalows). In de testfase (M. Goossen).

MASOOR

Een model dat voorspellingen doet over recreatief gedrag *binnen* (natuur-) gebieden. Europees project (Boer, Jochem en Henkens, 2004). Te verbinden met HIKEBIKE.

Beleving

In het kader van de ontwikkeling van een 'Graadmeter Beleving' voor het Natuurplanbureau heeft Alterra een model ontwikkeld, om effecten van beleid op de belevingswaarde van het landschap te kunnen evalueren. Deze 'BelevingsGIS' voorspelt op grond van beschikbare informatie over de fysieke gesteldheid van het landschap de belevingswaarde ervan.

Op grond van het onderzoek naar landschapsbeleving door Stichting Natuur en Milieu is het BelevingsGIS gevalideerd. Hieruit blijkt dat 47% van de variantie in het gemiddelde oordeel van bewoners over hun eigen buitengebied statistisch gesproken 'verklaard' kan worden door het BelevingsGIS (o.a. S. de Vries).

Momenteel wordt onderzoek gedaan naar verschillen in landschapsbeleving tussen bevolkingsgroepen (A. Buijs).

Ook is er een project opgestart over de invloed van de veranderingssnelheid van het landschap op de belevingswaarde. Beide leveren pas na de zomer resultaten op.

Verder loopt er een project naar de toegankelijkheid van het agrarisch gebied voor recreatie: hoe meet je dit en hoe belangrijk is deze toegankelijkheid (inclusief het beoordelings- c.q. belevingsaspect) voor bijvoorbeeld de recreatieve gebruikswaarde (S. de Vries).

Zie ook: Berends en Veeneklaas, 2003.

4.6 MNP Dataportaal

Via het MNP Dataportaal zijn recreatiedata beschikbaar die met BORIS 4.0 kunnen worden verkregen. Het betreft voornamelijk GIS-bestanden met betrekking tot landgebonden- en watergebonden recreatie- en verblijfsaccommodaties. Vergelijkbaar met Alterra bestanden (Zie bijlage 3).

4.7 Stichting Recreatie Kennis- en Innovatiecentrum

De Stichting Recreatie werkt met BORIS en met een aantal andere modellen die door Alterra zijn geleverd. Een afgeleide van BORIS is de interactieve website BORISweb.

Verder voert de Stichting Recreatie onderzoeken uit met een meer ad hoc karakter. Enkele voorbeelden:

- Recreatie in en om de EHS (% recreatiebedrijven in of bij beschermde natuurgebieden);
- Recreatie Atlas van het Landelijk Gebied (ruimtebeslag);
- BORVIS (i.o.v. NVVS): Basis Ontsluiting Ruimtelijk Vis Informatie Systeem: visstekken, vissoorten, ontoegankelijke oevers;
- Steden vergeleken: vrijetijdsvoorzieningen in de woonomgeving (St. Recreatie en SGBO in opdracht van de ANWB); inclusief groen in en om de stad.
- Recreatie en ouderen;
- Openstelling bos en natuur (i.o.v. LNV).

Veel data kunnen ook door Alterra worden geleverd, omdat met dezelfde modellen wordt gewerkt.

Via de website van Stichting Recreatie is een link naar de website van het Coördinatieoverleg Milieu, Toerisme en Recreatie (CMTR) beschikbaar met informatie over toerisme en recreatie in relatie tot natuur en milieu.

Er is ook een projectenoverzicht van de duurzame toerisme ontwikkeling in Nederland beschikbaar.

4.8 Stichting Lange Afstand Wandelpaden

De Stichting Wandelplatform-LAW ontwikkelt en beheert een netwerk van lange afstand wandelpaden in Nederland. De jaarverslagen geven informatie over ondermeer aangelegde wandelpaden en andere voorzieningen, verkregen subsidies, projecten en dergelijke.

4.9 Stichting Landelijk Fietsplatform

De Stichting Landelijk Fietsplatform is het coördinatiepunt voor promotie en belangenbehartiging van het recreatieve fietsen in Nederland, waarin ondermeer de ANWB, Fietsersbond, NTFU en RAI/Stichting Fiets! zijn vertegenwoordigd. Het Fietsplatform heeft een netwerk van Landelijke Fietsroutes (LF-routes) ontwikkeld. Jaarverslagen bieden informatie over de voortgang.

4.10 Terreinbeherende organisaties

Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten (en andere terreinbeherende organisaties) voeren een actief recreatiebeleid. SBB heeft recent een Recreatievisie (een visie op recreatie en beleving van natuur en landschap) uitgebracht (SBB, 2004).

In hoeverre monitoring- en evaluatiegegevens beschikbaar zijn, is hier niet verder onderzocht.

4.11 Waterrecreatie

Stichting Recreatietoervaart Nederland (SRN) is een samenwerkingsverband van de ANWB, Koninklijk Nederlands Watersportverbond (KNWV), HISWA Vereniging, VNG, Unie van Waterschappen, Rijk en provincies. SRN draagt bij aan het instandhouden, beheren en verbeteren van het Basistoervaartnet door het oplossen van knelpunten. Het beleid hiervoor is in 2000 vastgesteld in de vierde Beleidsvisie Recreatietoervaart in Nederland (BRTN; V&W *et al.*, 2000). SRN is belast met de uitvoering van de BRTN. De jaarverslagen bieden informatie over projecten en financiële gegevens.

Rijkswaterstaat, in het bijzonder de Adviesdienst Verkeer en Vervoer, verzamelt data. De data gaan over sluitstellingen, waar recreatievaart een onderdeel van is. Deze sluitstellingen staan echter op de nominatie te verdwijnen.

RIZA verzamelt data over zwemwaterkwaliteit, evenals de provincies. Zie ook: SME Milieu Adviseurs & RIKZ, 2002.

De HISWA heeft informatie over jachthavens en ligplaatsen.

De ANWB geeft de wateralmanak uit en heeft analoge informatie over vaardiepte, doorvaarhoogten en dergelijke.

De KNWV heeft data over verenigingsjachthavens.

Verder zijn er de Kanobond, de Roeibond en andere organisaties, die meestal geen digitale data verzamelen, maar wel beschikken over kennis.

De Nederlandse Vereniging van Sportvissersfederaties (NVS) heeft cijfers over aantallen sportvissers, leeftijdsopbouw, financiële uitgaven van sportvissers en dergelijke beschikbaar.

5 Recente maatschappelijke ontwikkelingen

In de deskstudie naar vrijetijdsbesteding op het platteland (LNV Consumentenplatform, 2005b) worden een aantal maatschappelijke ontwikkelingen geschetst die een (mogelijk) effect hebben op het recreatieve gedrag / de recreatieve behoeften van mensen. Hieronder zijn enkele van deze ontwikkelingen opgenomen. Onderzoek naar de daadwerkelijke effecten van deze ontwikkelingen op recreatief gedrag en daarmee op de recreatievraag moet nog worden opgestart (vraagarticulatie).

Sociaal-culturele ontwikkelingen

- Behoeften naar dingen van 'vroeger', authenticiteit en nostalgie;
- Kwaliteit en bewust consumeren;
- Globalisering en regionalisering: twee trends naast elkaar;
- Versnelling en onthaasting: twee trends naast elkaar;
- Verschuivingen in vrijetijdsbesteding: shoppen in plaats van de natuur in?
- Natuur als décor voor andere activiteiten?

Demografische ontwikkelingen

- Vergrijzing; vergrote mobiliteit;
- Multiculturaliteit: verschuiving verhouding allochtonen/ autochtonen;
- Toenemend aantal alleenstaanden.

Technologische ontwikkelingen

- Nieuwe 'tijdbesparende' ontwikkelingen: meer of minder vrije tijd?

Economische en politieke ontwikkelingen

- Ontwikkeling groen en natuur die achterblijft bij planning;
- Vergroten en versnellen toegankelijk maken platteland;
- Invloed regelgeving (EHS, VHR, wet openluchtrecreatie) op recreatie;
- Wat is het economische belang van recreatie?
- Aansturing en financiering recreatiebeleid (bijv. decentralisatie)

Ontwikkelingen in behoeften (de vraagkant van recreatie en de veranderingen in gebruik) in relatie tot groen, natuur en platteland

- Groeiende vraag naar recreatie in de woonomgeving door vergrijzing en meer allochtonen;
- Aan de andere kant: toename mobiliteit, dus minder ruimtelijk gebonden recreatiepatronen;
- Toenemende diversiteit in activiteitenpatronen; 'zap'gedrag;
- Aan de andere kant: vervlakking verschillen in bevolkingsgroepen;
- Vrijetijdsgedrag allochtonen verschilt van dat van autochtonen;
- Vrijetijdsgedrag van jongeren verandert: zucht naar spanning? Minder interesse van jongeren in natuur?
- Ontwikkelingen in waterrecreatie en de effecten op natuur;
- Minder validen en recreatiebehoeften.

Andere vragen

- Wat is het effect van fiets- of wandelrecreatie (in de natuur, op het platteland) op gezondheid? Welke financiële bijdrage levert fiets- of wandelrecreatie daarmee aan de uitgaven voor de gezondheidszorg? Voorbeeld: bonus verzekeringsmaatschappij per wandelkilometer;
- Effecten recreatie op (water-) natuur;
- Welke rol kan recreatie spelen met betrekking tot de Reconstructie of Ruimte voor de Rivier?

6 Discussie

In het natuurbeleid en het rijksbeleid voor een vitaal platteland staat recreatie expliciet op de agenda. Het Rijk onderkent dat er een groot tekort bestaat aan voldoende recreatie- en ontspanningsplaatsen dicht bij huis, en dat de overheid een taak heeft in het zorgdragen voor voorzieningen hiervoor, zoals aantrekkelijke landschappen met een goede bereikbaarheid en toegankelijkheid, en het zorgen voor voldoende groen (inclusief water) in de stedelijke leefomgeving. De behoefte aan recreatieve ruimte en voorzieningen in natuur en landschap is groot. Mensen vinden groen in de buurt bijvoorbeeld erg belangrijk.

De Gezondheidsraad onderschrijft in een van haar adviezen de bevindingen van enkele empirische onderzoeken dat natuur (of groen) een positieve invloed heeft op de gezondheid (Gezondheidsraad, 2004). Zij adviseert meer onderzoek hiernaar te doen.

Recreatie heeft ook een economische kant. Er worden jaarlijks vele miljoenen uitgegeven en verdiend in de recreatiesector.

Het rijksbeleid gaat ervan uit dat er een verband bestaat tussen recreatie(-voorzieningen) in natuur en landschap en het draagvlak voor natuur en natuurbeleid. Ook in strategisch opzicht is aandacht voor recreatie(-beleid) daarom van belang. Het is de vraag in hoeverre recreatie in de natuur door het verband met draagvlak voor natuur kan bijdragen aan het behoud van biodiversiteit.

Als het gaat om data met betrekking tot recreatief gebruik en beleving van natuur en landschap blijkt dat er veel informatie beschikbaar is, zowel signalerend als evaluerend. Ook over de economische betekenis van recreatie is informatie beschikbaar. Toch wordt er in MNP-producten zoals de Natuurbalans relatief weinig aandacht besteed aan recreatie en is het Natuurcompendium nog nagenoeg blanco als het gaat om data over buitenrecreatie en de beleving en het gebruik van natuur en landschap.

Tegelijkertijd zijn er met betrekking tot (huidige) trends en toekomstige ontwikkelingen een groot aantal nieuwe kennisvragen te bepalen. Die hebben bijvoorbeeld te maken met demografische veranderingen en veranderingen in gebruik van natuur en landschap (inclusief water). Het gaat daarbij niet alleen om de kwaliteit van het recreatie-aanbod, maar vooral om vraag-aanbod analyses.

Bovenstaande recapitulerend is het mijns inziens noodzakelijk om met MNP-ers, recreatie- en belevingsdeskundigen, beleidsmakers en andere betrokkenen een discussie te voeren over de beoogde en gewenste (toekomstige) aandacht voor recreatie en aanpalende terreinen in MNP-producten zoals de Natuurbalans, het Natuurcompendium, duurzaamheidsrapportages of de Natuurverkenning.

Daarbij zijn de volgende punten aan de orde:

- Uitwerken van een Strategie Recreatiedatavoorziening en -onderhoud voor MNP-producten en opname in het Werkprogramma van het MNP;
- Opstellen van een bijbehorend uitvoeringsproject Recreatiedatavoorziening en -onderhoud door de beoogde projectleider (inclusief benodigde en vrij te maken capaciteit in fte's, tijdsplanning e.d.) met als doel: Het opzetten van een op het gebied van recreatie goed gevuld, regelmatig en standaard bijgewerkt Natuurcompendium, met basisdata over

recreatief gebruik en beleving van natuur en landschap, trends in recreatief gedrag en vrijetijdsbesteding en andere relevante informatie, dat dient als database voor MNP-producten zoals Natuurbalansen en Natuurverkenningen;

- Inventarisatie en besluitvorming over vraagarticulatie: wat gaan we in het onderbouwend onderzoek aan vragen uitzetten met het oog op toekomstige ontwikkelingen, gesignaleerde trends en /of onderzoeksvragen uit het beleid? Uitgangspunt hierbij zijn meer specifieke, productgerichte vragen voor Natuurbalans en/of Natuurverkenning.

Dit overleg zou op korte termijn moeten plaatsvinden, zodat het uitvoeringsproject zo snel mogelijk van start kan gaan en toekomstige MNP-producten kunnen putten uit de beschikbare informatie.

Literatuur

- Berends, H. & F.R. Veeneklaas (2003). *Mensen en natuur: kunnen we die relatie meten?* Planbureaustudies nr. 7. Natuurplanbureau, vestiging Wageningen, Wageningen.
- Boer, T.A., R. Jochem & R.J.H.G. Henkens (2004). *Het recreatief gebruik van bos- en natuurgebieden in relatie tot de toegankelijkheid van het agrarisch gebied. Een modelstudie naar toegankelijkheid.* Alterra, Wageningen.
- Boer, T.A. de & P.A.M. Visschedijk (1994). *Gebruik en waardering van binnen- en buitenstedelijk groen.* IBN-rapport 109. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Wageningen.
- CBS/NRIT (2003). *Dagrecreatie in Nederland 2002/2003.*
- CBS & TRN (2003). *Toerisme en recreatie in cijfers.* ISBN 903573225 1. CBS/TRN, Voorburg/Heerlen.
- CVTO (2004). *Tussenrapportage.*
- EZ (2003). *Vernieuwde Toeristische Agenda (VTA).* Ministerie van Economische Zaken, Den Haag.
- Gezondheidsraad (2004). *Natuur en gezondheid. Invloed van natuur op sociaal, psychisch en lichamelijk welbevinden.* Gezondheidsraad en Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuur-Onderzoek, Den Haag.
- Kroon, H. & T. Kuhlman (2004). *Veranderende ruimteclaims voor natuurtypen. Consequenties van demografische en culturele scenario's in beleidsvarianten.* Onderzoeksrapport Programma Gamma Groen. LEI/Alterra, Den Haag/Wageningen.
- LNV (2000). *Natuur voor mensen, mensen voor natuur. Nota natuur, bos en landschap in de 21ste eeuw.* Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Den Haag.
- LNV (2004a). *Agenda voor een Vitaal Platteland, Visie; inspelen op veranderingen.* Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- LNV (2004b). *Agenda voor een Vitaal Platteland, Meerjarenprogramma Vitaal Platteland 2004; inspelen op veranderingen.* Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- LNV Consumentenplatform (2005a). *Platteland, ook voor uw vrije tijd?* Beleidsdossier. LNV Consumentenplatform, Den Haag.
- LNV Consumentenplatform (2005b). *Platteland, ook voor uw vrije tijd?* Deskresearch. LNV Consumentenplatform, Den Haag.
- LNV & EZ (2001). *Beleidsbrief Recreatie en Toerisme.* Tweede Kamerstuk 26419, nr. 6. SDU, Den Haag.

- MarketResponse Nederland BV (2005). *De nationale VROM-enquête; resultaten*. Rapport in opdracht van Twijnstra en Gudde voor het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Leusden/Den Haag.
- MNP (2000-2004). *Natuurbalansen 2000-2004*. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven/Wageningen.
- MNP (2003). *Natuurcompendium*. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven/Wageningen.
- MNP (2005). *Werkprogramma 2005*. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven/Wageningen.
- RIVM (1997). *Natuurverkenning 1997*. RIVM. Samsom H.D. Tjeenk Willink BV, Alphen aan den Rijn.
- RIVM & DLO (2002). *Nationale Natuurverkenning 2 2000-2030*. RIVM/Bilthoven, DLO/Wageningen. Kluwer, Alphen aan den Rijn.
- RLG (2004). *Ontspannen in het groen*. Raad voor het Landelijk Gebied, Amersfoort.
- SBB, 2004. *Thuis bij Staatsbosbeheer; natuurlijk! Visie op recreatie en beleving van natuur en landschap*.
- SCP (2004). *In het zicht van de toekomst. Sociaal en Cultureel Rapport 2004. Onderdeel Vrijtijdsbesteding*. Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag.
- SME Milieu adviseurs & RIKZ (2002). *'Recreatie tussen wal en schip?' De rol van water en Rijkswaterstaat bij waterrecreatie*. Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Rijksinstituut voor Kust en Zee, Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalbehandeling. Uitgave RIKZ en RIZA (Waterverkenningen).
- Stichting Recreatie Kennis- en Innovatiecentrum: diverse onderzoeksrapporten.
- Stichting Recreatie Kennis- en Innovatiecentrum(2005). *Subsidiegids Milieu, Toerisme en Recreatie*. <http://www.stichtingrecreatie.nl/kicfinan.nsf/webnav>
- VROM, EZ, LNV en V&W (1997). *Nota Ruimte en Economie*. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Ministerie van Verkeer en Waterstaat en Ministerie van Economische Zaken, Den Haag.
- VROM, LNV, V&W en EZ (2004). *Nota Ruimte*. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Ministerie van Verkeer en Waterstaat en Ministerie van Economische Zaken, Den Haag.
- V&W, LNV, EZ en VROM (2000). *Beleidsvisie Recreatietoerisme Nederland BRTN*. Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Ministerie van Economische Zaken en Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Den Haag.

Overige bronnen

Diverse Alterra-onderzoeksrapporten

De onderzoeksresultaten m.b.t. gebruik- en belevingswaarden en recreatie van:

dr. S. de Vries
drs. C.M. Goossen
drs. P.A.M. Visschedijk
mw. dr. M. Jókövi
mw. dr. M. Jókövi en mw. ir. L. Schöne
mw. dr. J. Luttk
drs. J.M.J. Farjon
drs. G.W. Lammers
drs. A. E. Buijs
e.a.

Mondelinge of schriftelijke informatie

drs. R. de Niet (MNP Bilthoven)
drs. C.M. Goossen (Alterra)
ir. G.H.P. Dirx (NPB-W)
drs. R. van Oostenbrugge (MNP Bilthoven)
dr. S. de Vries (Alterra)
ing. B. ten Cate (NPB-W)

Internet

BORIS www.BORISWeb.nl

CBS www.statline.nl

MNP <http://www.mnp.nl/nl/publicaties/2005/index.html>

Stichting Recreatie www.stichtingrecreatie.nl/nederlands/index.html

Bijlage 1 Subsidiereregelingen Recreatie en Natuur

Naam regeling
Europees Structuurbeleid 2000-2006 doelstelling 2 uitfasering
Stichting Face
Subsidiereregeling groene ruimte Zuid-Holland
INTERREG IIIA Euregio Maas-Rijn
INTERREG IIIA Euregio Scheldemonde
Subsidiereregeling Netwerk Landelijke Wandelpaden
Bijdrage voor Kwaliteitsverbetering routenetwerken wandelen/fietsen
INTERREG IIIA Euregio Rijn-Waal
Kompas voor het Noorden
INTERREG IIIA Euregio Rijn-Eems-IJssel
INTERREG IIIA Euregio Rijn-Maas-Noord
Actieprogramma ter ondersteuning van niet-gouvernementele organisaties (NGO) die voornamelijk werkzaam zijn op het gebied van milieubescherming
Regeling Groenprojecten 2002
Vitaal idee voor het Platteland
Regeling subsidiëring landinrichting
Subsidieverordening Effectuering Ruimtelijke Beleid Overijssel
Subsidiereregeling Geïntegreerd Bosbeheer
Regionaal economisch stimuleringsprogramma 'Kop en Munt'
Stimuleringsregeling leren voor duurzaamheid Gelderland 2002-2003
Regeling subsidie plattelandsontwikkelingsprogramma provincies
VSB Fonds
Stichting Borgstellingsfonds voor de landbouw
Verordening subsidies Kwaliteits- en Structuurverbetering Landelijk Gebied Noord-Brabant 2001
Europees Structuurbeleid 2000-2006 doelstelling 1 uitfasering
Convenant Landbouw en Milieu (LaMi) Utrecht
ANWB Fonds
Subsidieverordening personenvervoer, infrastructurele voorzieningen
Subsidiereregeling demonstratie- en kennisoverdrachtprojecten duurzame landbouw
Subsidiereregeling Sociaal-Economisch Beleid
Vitaal platteland Limburg
Regeling Effectgerichte Maatregelen in Bossen en Natuurterreinen
Subsidiereregeling Gebiedsgericht Beleid
Europees Structuurbeleid 2000-2006 doelstelling 2
Subsidiereregeling Natuurbeheer 2000
Europees Structuurbeleid 2000-2006 doelstelling 5b uitfasering
Nationaal Groenfonds
Fonds 1818 tot het nut van het algemeen
Regeling herstel historische buitenplaatsen
Deelverordening Fonds Natuur- en Landschapsbescherming Noord-Holland 1998
Regeling Bedrijfs Hervestiging of -beëindiging
Stimuleringsregeling Bos
Regeling Subsidiëring Kwaliteit Groene Hart
Subsidiereregeling Waardevol Bos Limburg
Deelverordening vernieuwingsimpuls openluchtrecreatie
Deelverordening recreatie en toerisme Noord-Holland 2005
Nadere subsidieregels ontwikkeling landelijk gebied
Uitgaven met betrekking tot ontwikkelingen van Recreatie, Natuur en Landschap Noord-Brabant

Bijlage 2 Recreatie/'natuur en mens'-data in de Natuurbalansen¹

Natuurbalans 2000			
Onderwerp	Type data/beschrijving	Referentie	Bron
Vrijwilligers/ leden	<ul style="list-style-type: none"> Aantallen incl. trend lidmaatschappen (figuur) 		
Bosuitbreiding	<ul style="list-style-type: none"> Aantallen ha 		
WCL-gebieden			
Beleving en gebruik landschappen en natuur	<ul style="list-style-type: none"> Belevings- en gebruikswaarde wandelen en fietsen (figuur); Data over voorkeur mensen voor bos 	<ul style="list-style-type: none"> Geen relevante literatuur opgenomen in literatuurlijst; zie indicatorenlijst 	
Rood en groen en (GIOS) Randstadgroenstructuur	<ul style="list-style-type: none"> Aantallen ha; Oordeel bewoners hoeveelheid bos in de omgeving (figuur) 	<ul style="list-style-type: none"> Idem 	
Natuurbalans 2001 (vanaf nu meer aandacht voor natuur en mensen)			
Onderwerp	Type data/beschrijving	Referentie	Bron
Natuur voor mensen (sign)	<ul style="list-style-type: none"> Afwisseling landschap door begroeiing (fig.); Wensen van recreanten; Motieven bezoek natuurgebieden (fig.); Recreatieaspecten natuurgebieden –wensen en oordelen (fig.); Beschrijving typen recreatieve gebruikers; trend in gebruik; Waterrecreatie: Signaal gebrek aan informatie!; Aantal toervaartuigen; Cijfers omzet watersport; Aantal sportvissers 		
Betrokkenheid (sign)	<ul style="list-style-type: none"> Steun natuurbeschermingsorganisaties (ledenaantallen etc (fig.); Enquêtes naar draagvlak; Giften voor natuur: (fig.); Vrijwilligers: vrijwillig weidevogelbeheer (fig.); Actieve vrijwillige natuurwaarnemers (PGO's) (fig.); Jeugd voor natuur: aantallen leden (fig.) 	<ul style="list-style-type: none"> RIVM, 1997; Reneman et al., 1999; Schuyt, 2001 	
Voorlichting en educatie in nationale Parken (ev)	<ul style="list-style-type: none"> Enkele algemene statements; weinig gestructureerde info beschikbaar; jaarverslagen; effecten voorlichting en educatie in NP onbekend 		
Openstelling natuurterreinen (ev)	<ul style="list-style-type: none"> Aantal ha opengesteld; Openstelling en verstoring: weinig van bekend; Tekstbox LAW, aantallen km paden, aantallen lopers 		
Natuur rond de stad (ev)	<ul style="list-style-type: none"> Randstadgroenstructuur: ha verworven, ingericht 		
Recreatie op en langs het water (ev)	<ul style="list-style-type: none"> Diverse relevante nota's; Recreatie en de effecten op natuur; Recreatie versus natuur 		
Natuurbalans 2002			
Onderwerp	Type data/beschrijving	Referentie	Bron
Recreëren in het groen en op het water (sign)	<ul style="list-style-type: none"> Dagtochten; Populaire recreatiebestemmingen (in %); Vrijtijdsbesteding autochtonen en allochtonen; 	<ul style="list-style-type: none"> Jókövi en Schone, '98; Jókövi 2000; De Boer & Visschedijk, 1994; SCP, 	CBS 1997;

¹ Referenties: zie respectievelijke Natuurbalansen, MNP/RIVM, Bilthoven-Wageningen

	<ul style="list-style-type: none"> Afstand en bereikbaarheid • Bezoek bos en natuurgebieden; • Behoeften mensen voor natuur; • Recreatie als economische factor; • Natuurbeleving (textbox) 	<ul style="list-style-type: none"> 2001; Luttk, 1999; • Allerlei; Duiser en Frerichs, 2002 (NIP0); RLG; Diverse Alterra rapporten; Stichting Recreatie; St. LAW; Zie ook referenties NB'02 	
Genieten van landschappen (sign)	<ul style="list-style-type: none"> • Noordzeekust beleving 	<ul style="list-style-type: none"> • ANWB enquête, 2002 	
Mensen actief voor natuur en landschap (sign)	<ul style="list-style-type: none"> • Vrijwilligers; • PGO's vrijwilligers (figuur) 		VOFF
Groen en wonen (sign)	<ul style="list-style-type: none"> • Beschikbaar groen per persoon (figuur) 		
Oogsten uit de natuur (sign)	<ul style="list-style-type: none"> • Bosbouw- en visserijopbrengsten 		
GIOS (ev)	<ul style="list-style-type: none"> • Vooral prestaties in ha 		
Sociaal-economische betekenis van natuur (ev)	<ul style="list-style-type: none"> • Functies van natuur, o.a. belevingswaarden, gezondheid; Natuurbeleid in het recreatiebeleid: samenwerking en conflictering recreatie en natuur; Groene diensten. 		
Natuurbalans 2003			
Onderwerp	Type data/beschrijving	Referentie	Bron
Mensen voor natuur (sign)	<ul style="list-style-type: none"> • Draagvlak; Actieve betrokkenheid; • Kosten 		
Mensenwensen (ev)	<ul style="list-style-type: none"> • Beschrijvend. Activiteiten in bos en natuurterreinen (figuur); Oordeel bewoners hoeveelheid bos (figuur); Maatschappelijke trends; Jongeren; Natuur en gezondheid 		
Recreatiebeleid (ev)	<ul style="list-style-type: none"> • Openstelling; Tabel met subsidieregelingen; hier blijkt een fout in te zitten! 	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek '03 St. Recr: resultaten in NB '04? 	
GIOS (ev)	<ul style="list-style-type: none"> • Tabel Randstadgroenstructuur: vorderingen; GIOS vorderingen; Beschikbaar groen in en om de stad (2 figuren); en tabel (ha) 		
Natuurbalans 2004			
Onderwerp	Type data/beschrijving	Referentie	Bron
Betrokkenheid bij natuur en landschap (sign)	<ul style="list-style-type: none"> • Areaal recreatief groen '89-'00: beschikbare hoeveelheid openbaar groen (fig.); Leden natuurbeschermingsorganisaties (fig.); • Bestedingen natuurbeschermingsorganisaties (fig.); Wandel- en fietsomgeving '02 (fig.) 	<ul style="list-style-type: none"> • CBS Bodemstatistiek; • CBS/NRIT 2003 	
Actoren (ev)	<ul style="list-style-type: none"> • Thema hoofdstuk 		
Groene ruimte	<ul style="list-style-type: none"> • Bijdrage nieuw groen aan recreatieve vraag in Z-H (fig.); Aantal bezoekers aan recreatiegebieden i.v.m. aan andere attracties (tabel); Waardering voor bos- en recreatiegebieden in Randstad 	<ul style="list-style-type: none"> • Alterra?? 	
Natuurbalans 2005 <i>Uit startnotitie</i>			
Onderwerp	Type data/beschrijving	Referentie	Bron
GIOS	<ul style="list-style-type: none"> • In Intermezzo 		
Actoren en recreatie	<ul style="list-style-type: none"> • Aandacht voor....(sign) 		
Recreatie (waterrecreatie?)	<ul style="list-style-type: none"> • In Intermezzo 		

Bijlage 3 MNP Dataportaal en recreatiedata²

Bestand (-soort)	Mogelijke analyse(s)	Opmerkingen
Oppervlaktes van bos- en natuurgebieden, recreatieterreinen, sportterreinen, volkstuinten, parken en plantsoenen (uit CBS Bodemstatistiek en van organisaties als SBB, Natuurmonumenten, Grontmij)	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeling van het areaal • In combinatie met een bestand met inwoneraantallen kunnen uitspraken gedaan worden over bereikbaarheid en afstand tot... 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vanaf ongeveer 1989/1994 ▪ Let op breuken in tijdreeksen a.g.v. veranderde definities/methode van gegevensverzameling (bodemstatistiek)
Recreatieve voorzieningen: attractieparken, dierentuinen, jachthavens, bezoekerscentra (SBB, NM)	<ul style="list-style-type: none"> • Aanbod van recreatieve voorzieningen • In combinatie met een bestand met inwoneraantallen kunnen uitspraken gedaan worden over bereikbaarheid en afstand tot... 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Minder geschikt voor tijdreeksen aangezien bestanden uit verschillende jaren er vaak niet zijn
Verblijfsaccommodaties: Jeugdherbergen, hotels, campings, vakantiebungalows, recreatiewoningen per gemeente	<ul style="list-style-type: none"> • Ligging t.o.v. natuurgebieden en groen. • In combinatie met bezoekersaantallen; druk op natuurgebieden en groen 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Minder geschikt voor tijdreeksen aangezien bestanden uit verschillende jaren er vaak niet zijn
Ontsluiting: LAWs en LFs, voetveren, fietspaden	<ul style="list-style-type: none"> • Ontsluiting van gebieden (b.v. agrarisch gebied) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Minder geschikt voor tijdreeksen aangezien bestanden uit verschillende jaren er vaak niet zijn ▪ LAWs en LFS zijn weinig gedetailleerd; je zou eigenlijk ook iets willen weten over kerkepaden, etc.
Zwemwaterkwaliteit, surflocaties, zwemwater	<ul style="list-style-type: none"> • Ligging en aanbod 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Minder geschikt voor tijdreeksen aangezien bestanden uit verschillende jaren er vaak niet zijn

² Raymond de Niet (2005)

Wot-onderzoek

Verschenen documenten in de reeks Werkdocumenten van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu – vanaf mei 2005

Werkdocumenten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu (voorheen Natuurplanbureau), Lumengebouw, te Wageningen.

T 0317 – 47 78 45
F 0317 – 42 49 88
E info@npb-wageningen.nl

De werkdocumenten zijn ook te downloaden via de WOt-website
www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

2005

- 05/1 *Eimers, J.W. (Samenstelling)*
Projectverslagen 2004.
- 05/2 *Hinssen, P.J.W.*
Strategisch Plan van de Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, 2005 – 2009.
- 05/3 *Sollart, K.M.*
Recreatie: Kennis- en datavoorziening voor MNP-producten. Discussienotitie.
- 05/4 *Jansen, M.J.W.*
Algorithms for Stochastic Sensitivity Analysis (ASSA). Manual for version 1.0.
- 05/5 *Goossen, C.M. & S. de Vries*
Beschrijving recreatie-indicatoren ME-AVP.
- 05/6 *Mol, J.P.*
Ontwikkeling en beheer van SMART2-SUMO.
- 05/7 *O. Oenema*
How to manage changes in rural areas in desired directions?